

1443840

ЧЕРВОНИЙ ШЛЯХ

1928

Поезії: В. Мисик, Д. Тась,
П. Коломієць, М. Сайко,
Ю. Дубков

Проза: А. Чаповський—
Аристократ. В. Ярша—Лю-
дяні деталі. Ю. Шпол—Ва-
гачня.

Статті: А. Музичка—П. Панч.
А. Лейтес—Генрик Ібсен. І. Ай-
зеншток—Академічний Шев-
ченко. С. Гречишкін—З істо-
рії укр. інтелігенції. Т. Черня-
хівський—Спадковість і ото-
чення. М. Пивовар—Сьогод-
нішня техніка. І. Бак—Тей-
лоризм. С. Аудакс—Фашизм
і робітництво в Італії. Б. Бо-
рев—Г. І. Петровський. П. Бет-
хер—Папір, книжка і книж-
кове мистецтво. С. Кравців—
За революцію в книжковій
культурі. К. Сліпко—Москаль-
ців—Новезахідне мистецтво.

N 4

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ

V.N. Karazin Kharkiv National University

00339640

3

This image shows a full page of blank graph paper. The grid consists of 10 columns and 10 rows of squares, created by thin black lines. There are no markings or text on the paper.

ЧЕРВОННИЙ ШЛЯХ

ГОМЕОПЕДІЯ ІСТОРІЯ

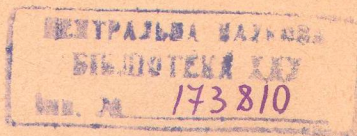
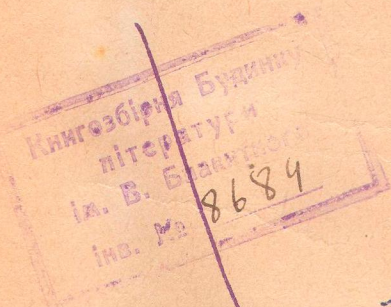
ЧЕРВОНИЙ ШЛЯХ

ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИЙ І ЛІ-
ТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

№ 4

(61)

~~С~~

КВІТЕНЬ

1928

59

5 (47.714) „1928“ = 91.79

ХРИСТИАНСЬКИЙ

ДЕРЖАВНОГО ВИДАВНИЦТВА УКРАЇНИ

ЗМІСТ

	Стор.
В. Мисик. — Конквістадори	5
А. Чайковський. — Аристократ	11
Д. Тась. — Аглая. Поема	30
В. Ярина. — Людяні деталі	40
П. Коломієць. — Поезії	52
М. Сайко. — Знову йдеш ти	54
Ю. Дубков. — 1871 р.	55
Ю. Шпол. — Вагання	56
 А. Музичка. — Письменник радянських буднів і радянських свят	 84
А. Лейтес. — Генрик Ібсен	96
І. Айзеншток. — Академічний Шевченко	110
С. Гречишко. — З історії української інтелігенції (І. Котляревський)	118
 Т. Черняхівський. — Спадковість і оточення	 132
М. Пивовар. — Сьогоднішня техніка	143
І. Бак. — Тейлоризм	149
С. Аудакс. — Фашизм і робітництво в Італії	159
Б. Боров. — Г. І. Петровський і українське питання	171
 Пауль Бетхер. — Папір, книжка і книжкове мистецтво	 177
С. Кравців. — За революцію в книжковій культурі	183
К. Сліпко - Москальців. — Нове західне мистецтво	189
 Хроніка	 202
Бібліографія	211

В. МИСИК

КОНКВІСТАДОРИ

Вітрила напнуто.
Вже всі готові в дальню путь.
Борти
фарбовані
давно вже в тишині просохли.
Вітрила напнуто,—
а вітру все не чуть!
І томляться
без вітру
гострі щогли.
Як нудно ждять,
яка нудьга
у тишині сидить,
слідить, як сонце
парусом палає на лимані,
томиться мріями
про вітряну блакить,
про землі сонячні
й моря незнані!
Застигли кораблі.
На баках
сон і лінь.
Сидять матроси
лаються, плюють і курять.
Не терпиться майнуть
у синю далечінь,—
Хоч би скоріш
нехай не вітер —
буря!
І гавань мертва
спигь
не дзвонить, не гуде.
У вантах напнутих
всі дні
на диво тихо.
І точить брехні
без кінця
весь день
на боці сонному
старий Родриго.

Натопче люльку,
 й смокчучи ліниво
 в холодку
розповідає він,
 вигадує нечувані пригоди.
Та вже
 й у реготі
 ми чуємо тоску,
ми ждем,
 вглядаємся
 в далекі води.
Вітрила напнуто —
 й одразу він прийшов!
У щоглах загудів,
 усіх збудив —
 і разом —
всі на місцях,
 упевнені й суворі знов,
покірні, нетерплячим,
 злим
 наказам.
З рипінням
 повертаючи до берега керму
і ніс наставивши
 назустріч піні, холоду
 й туману, —
одходять кораблі,
 в холодному диму,
як світлі привиди,
 все зменшуючись,
 тануть.
На пристані
 метляються чиїсь хустки.
Хтось плаче стримано
 і слізьми хустку
 мочить.
Ах, не одна
 у пазурях тоски
проплаче довгі,
 безкінечні ночі!
Розходиться юрба.
 До теплої землі
йдуть хвилі
 й рокотом
 плачу й зітханням
 вторять.
А світлий парус,
 мерхнувши вдалі,
пливе
 все далі
 в темну безвість моря.
У трюмі сплять
 замріяні,
 одважні моряки.

Не одного у сні
 печальні привиди і мислі
 непокоять.
 Під сонний шепіт хвиль,
 що плещуться в боки,
 ах, не один
 зітхне,
 вночі на вахті стоя!
 А ранок прийде —
 всі
 застигли на місцях
 холодні й мужні,
 випнувши залізні м'язи.
 І капітан,
 у далечах
 вимірюючи шлях,
 жбурляє голосно
 важкі
 накази.
 Зорять у далеч
 свіжі й непохитні всі.
 Вдивляються,
 обронджені й суворі.
 А вітер
 одсвіт золотистий
 парусів
 по палубі гойдає
 й розвіває в морі.
 І дон - Родриго,
 глянувши,
 затискує міцніш
 кермове колесо
 залізними руками.
 І руль слухняний
 пружиться
 і верне,
 як леміш,
 Скрегочучи
 по жолобах
 цепами.
 Давно земля
 сховалася в пасатний дим.
 Навколо —
 океан,
 молочні гриви піни
 І не встають
 над обрієм чужим
 незнані острови,
 чужі країни.
 Землі не видно.
 Ми пливем.
 Пливем.
 Затиснувши в серцях
 тоску та біль,

співаєм.
На попіл згоримо,
розвіємось вогнем,
та не зневіримось,
знесилені
одчаєм!
Замучила,
набридла пустота.
На ранок
два
одмовились
од денної роботи.
І сам
обох
застрелив капітан.
І ми спустили їх
в чужинні води.
Іх море прийняло —
і потім
уночі
Зчорніло
й хвилями
під небо піднялося.
І все хмарніючи,
громами
ревучи,
пливло над хвилями
зловісне передгроззя.
Насунула гроза.
Вітри зірвались,
тьма.
І в тьмі,
зливаючи
в смерчі та водоспади,
над нами віяла,
здається,
смерть сама,
рвучи
із брязкотом
дроти й канати.
На ранок
без руля
по вітру ми пливли.
Багато кораблів,
що разом одпливали,
всі земляки
не знати де й коли,
пойняті виром,
без вісти пропали.
І от
коли
без щогли, без руля,
ждучи загину,
ми

неслися без дороги,
враз виклик радісний —
 земля,
 земля! —

упав на палубу
 й усіх
 підвів на ноги.

Юрбою збившись
 над бортом хитким,
ми жадно рвалися
 в далечінь одкриту,
де гори сяяли,
 сповиті в дим
ще невідомого,
 нового
 світу!

Так ось вона
 країна наших мрій!
Шепочуть буруни
 на невідомій мові.

Пливем.
 Причалуєм.
 Під виклик бойовий
на землю стали ми
 на все готові.

Ми цілували
 теплій край землі.
І крикнув капітан,
 в руці затисши
 зброю:

пускайте
 з димом
 вірні кораблі,
хай з нас ніхто
 живим
 не вийде з бою!

Палають кораблі.
 Готові всі на бій.

Ми дивимося
 жадними очами,
як зітканий із полум'я,
 живий

росте палац
 над бухтою,
 над нами.

Огнений прапор —
 він встає,
 росте,

п'янить,
 сповняє нас
 безумством лютим.

Жорстокі й радісні
 ми в світ новий ідем,—
або умрем в огні,

або здобудем!
Або здобуть.
 Або в огні згоріть.
Не даром,
 ні,
 ми трупами впадем біля порогу.
Ви,
 що за нами ідете,
 ідіть —
ми прокладаєм вам
 ясну
 дорогу!

XII. 1928.

1/11

АНДРІЙ ЧАЙКОВСЬКИЙ

АРИСТОКРАТ

Не думайте, що пан радник походив з панського роду з діда прадіда. Ні. Він був сином передміщанина, і називався по батькові Шурко, і аж опісля прозвав себе з панська Шурковським.

У школі бідував, як усі вбогі школярі, так перейшов і гімназію, та вже, як був на університеті, попався до одного пана на село за вчителя до дітей. Тут придивився до панського життя, полизав панських тарілок, і відразу перемінівся. Подобалось йому, що пани кілька разів на день передягаються, ходять в рукавичках, гарно їдять, на службу дивляться з гори, гримають, а то і поб'ють і т. і.

Його рідне гніздо видалось йому таким вбогеньким, поганим та некультурним, що вирішив тепер і не дивитись у цей бік, ніколи сюди не вертатись, а пхатись усе вище, та вище між панів.

Знайшов собі багату попівну за дружину, і поженилися.

Вродився їм синок, — Нестором прозвали, і ще як дитина була в колисці, слюбував собі, що дитину виховає по панськи, що не довідається, який його рід.

Обое панство Шурковські покласували собі всіх громадян на три громади: До одної нижчої належали ті, на котрих треба дивитися з гори, як на людей нижчої породи, до другої такі, з котрими можна жити за пане-братце, а до третьої таких, котрим треба кланятися і ласки у них забігати.

Який був після їх думки цене для сих трох клас, видно із класи середньої, до якої і себе зачисляли. Отож за рівних собі вважали таких, котрі або урядничою рангою були їм рівні, або мали трицять тисяч майна без огляду на їхнє суспільне становисько, освіту і такі інші дрібниці.

Несторка треба було відразу виховати по панськи. До нього всміхалося гарне майбутнє, бо коли його батько, син вбогого передміщанина дійшов аж до радника суду, та Несторко, син радника, повинен вийти хоч би о два неба вище.

Пан радник нагадував собі методи виховання дітей, які бачив в панських палацу, і достоту після того хотів виховати свого сінка.

Від хвилі, як Несторко почав вже дещо розуміти, накладав йому батько і мама в голову, і нагадували, чия він дитина. Не дай Боже ходити босому або в сорочини та штанцях, бо так ходять лиш бідні діти. Не можна вибігати на вулицю, бо кого ж там стріне? Дітей дереворубів та ремісників, праль та куховарок, а з такими панській дитині немає товариства.

Зразу дитина того не розуміла і дивлячись через штахети, або крізь вікно, як його ровесники бігали по вулиці босі, сміялися, ліпили з болота буханці, ставили з патичків місточки на рівчиках, хотіла і собі вибігти на вулицю погратись, та батько й мама за ним строго зорили і на таке пониження ніяк не дозволяли.

Згодом і Несторко зрозумів, що так було б негарно, і кортячка минулася. З тим пішов і в школу, і тут ніколи не товаришував з поспільством, лиш шукав собі товариства із тої сфери громадянства, що й він сам.

По народній школі пішов до гімназії, і тут робив так само. Від товаришів, що ходили в „татових чоботах“ та в сірачині, сторонив і не дивився на них, а шукав собі паничів. Бо його одягали дуже гарно і по модньому, та хоч, особливо літом, одяга йому долягала, чобітки пекли, а під рукавичками руки пріли, то треба було терпіти, бо так усі пани роблять. Та ще батько й мати напоминали, щоб не ходив багато по сонці, бо від того обгорить і втратить „церу“, а це для панської дитини не пристойть.

Тому, що Несторко, син судового радника, мав вийти високо по шаблях суспільної драбини, то треба йому багато вчитися і багато знати. Вчили його вчителі в школі, вдома вчив корепетитор, та ще вчив і сам батько окремо вдома, або на проході. Батько в погоду брав його з собою, йшли повільним статочним кроком, і тоді батько випитував його на виривки різні клясичні мудрощі. Побігати десь по полі, або заводити балачку про буденні речі, то таке дівтацтво, що зовсім не пристойть синові радника суда.

Таке виховання дитини у тім віку стало згодом відбиватися на її здоров'ю. Частенько поболювала йому голова, шуміло та гуділо в ушах, почував тяжість в руках та ногах, почував нехоть до науки. Поблід на виду, поблідли губи, а попід очі, що тепер інколи заходили імлюю, рисувалися синяві підкови.

Та ні батько ні мама не звертали на це уваги.

„Блідий, то й краще для нього, усі панські діти бліді, а біль голови, то прямо брехлива вимівка, бо не хоче вчитися. Несторко став лінюхом, і ми це переломимо“.

Він говорив не раз хлопцеві:

„Ти, Несторку, занедбуєш себе в науці, ти лінюх зробився. Вважай, небоже, що коли і далі не поправишся, не будеш вчитися, то віддам тебе до ремісника. Там навчать тебе слухняности й пильности.“

Хлопчина плакав і божився, що не може вчитися, бо йому голова дурманом ходить і нічого не тямить. Нічого не допомогло. Батько не повірив, а мамунця вірила в те, що говорив батько.

— Від чого ж йому хоріти, толкував пан радник жінці — їсть так як і ми, їсть двічі в днину м'ясо, п'є з нами каву, до фізичної праці ніхто його не заставляє... то лиш лінь і нічого більше, а це муситься переломити.

Пан радник й думати про це не хотів, щоб порадитися лікаря, бо коли у хлопця не проявляється гарячка, то ясна річ, що він здоровий.

Тимчасом хлопець став що раз більше занепадати. Нападала його сонливість, а інколи безсонниця, і вже як дійшов до четвертої кляси, то стуманів зовсім. Коли пан радник розпитував у вчителів за поступом в науці свого сінка, то вони лиш руками розводили. Вони не можуть пустити хлопця до вищої класи з такими недостатками і він мусить класу повторити, а це йому вийде на добре, бо видно, що хлопець чогось нездужає.

Пан радник всердився на добре на вчителів і на Несторка. Якже воно? Вони хочуть краще на тім розумітися, як він, батько?

— Нічого йому не хибує, то лінь, тай годі, але я це переломлю, прошу його цей рік перепустити, а я ручаюсь, що на другий рік поправиться і все догонить. Маю на це певний спосіб...

Але вчителі не поступилися.

Прийшов до дому дуже лихий і розказав жінці свою розмову з вчителями. Вона теж була схвильована вчительськими примхами. Це ж нечуване, щоб син радника мав повторяти класу. Та на це нічого не вдієш. Вона лиш була цікава, який то спосіб видумав чоловік на зламання неслухняности Несторка?

— По скінченні курсу віддам його до ремесла... Знаю тут одного старого статочного столяра, і туди його віддам...

Може перший раз в житті спротивилася пані радникова своєму чоловікові.

— Я би мала свою дитину віддати між просту челядь ремісничу, щоб ним помітували і збиткувалися над ним? Ти подумай: що він там буде їсти? Грубий разовий хліб, галушки та картоплю, горох та капусту? А він такий ніжненький та кволий... А опісля мій син мав би бути столяром, ходити з мозолястими руками, запачканими політурою та клеєм! Ніколи цьому не бути.

— Ти мене, дорога Кадзю (вона називалася Аркадія) не розумієш гаразд. І я не хочу, щоб мій син був столяром, бо моя суспільна позиція на це не дозволяє. Я дам його до столяра лиш за кару, щоб його лінь переломити. По феріях то я його відберу, і знову до гімназії запишу.

— То так би зробити, щоб він приходив додому харчуватися і спати...

— Це не було б добре. Бо якаж би то була кара, коли б він виспався на м'ягенькій постелі та їв ураз з нами. Я хочу, щоб кара була дошкульніша, щоб запам'ятав собі, що у мене не має жартів, і моє слово має вагу. І саме для того я його віддам столярові, а ми поїдемо на село. Буде знати, чим воно пахне... Як побідує, то відтак на вколішках буде прохати, щоб його дати в школу, і тоді навипередки буде вчитися... ти побачиш...

Пані радникова таки не вступалася.

— А може б собі дати спокій з тою ремісничою комедією. Поїдемо на село то й Несторка заберемо з собою. Там на свіжому повітрі...

Але пан радник не дав жінці договорити.

— Те, те, те! Відпочивав тут цілий курс тай нічого не вчився. Кажі, що хочеш, а він таки лінюшисько тай годі. Прошу... ходив до школи, мав корепетитора, і я з ним переробляв лекцію за лекцією, осла б навчив, а з ним ані руш... Я добре на тому розуміюся...

— А може він справді нездужає? я десь читала, що лінивство, то теж недуга і треба її лікувати...

— Я сам лікар і знаю, що на таку недугу треба березової кашки, то найкращий лік. Але я його бити не буду. Хай піде на кілька неділь до столярської робітні, як там майстер, або челядник крикне на нього, або за вухо торгне, то знатиме, по чому локоть...

— Якже воно! скрикнула пані радникова — який там замарений хам мав би мою дитину за вухо торгати?

— Ну, не лякайся, мені лиш так виговорилося. Я, бачиш, хотів сказати лиш так...образово... Але я вимовлю собі виразно, щоб ніхто над ним не знущався.

— А може би тому таки дати спокій і видумати який инший спосіб...

— Цього не може бути. Сказав раз, то від того не відступлюся, хай знає, що у мене важка рука, а ще твердше моє слово.

Пані радникова мусила з тим погодитися.

Батько поки що хлопцеві нічого про це не говорив. Може ще в школі поправиться і принесе можливе свідоцтво. Лиш корепетиторові було доручено, щоб з хлопцем перероблював два рази стільки, що перше. Та це ніраз нічого не помогло, навпаки хлопець стуманів до решти.

Та він сердега прочував, що якась хуртовина над його головою збирається. Мама говорила з ним холодно, батько ні словечка не промовив, і перестав брати його на проходи.

Хлопчина страшно мучився. Не бачив біля себе широкої душі, котра б йому спочувала. Ніхто йому не вірив, ніхто ласкавого слова не сказав. Боліла голова, в ухах шуміло що-раз дужче, пускалася кров носом, а поперед очі бігали чорні пластинки мов саджа з димаря. Тільки було розради та полегчі, що виплакався в кутку. А пізніше, то вже і плакати не міг, задубів увесь, ходив та робив автоматично, що йому казали.

Нарешті прийшов кінець семестру. Вчитель роздавав піврічні свідоцтва. Як викликав Несторка на середину, став до нього з співчуттям придивлятися. Несторко підвів на нього невинні оченята. Із них пробивалася жалоба: „чого від мене люди хотять, що я кому злого заподіяв?”

— Що тобі, Несторку, сталося? Зразу так гарно вчився, каже вчитель, ти нездужаєш... чому татові цього не скажеш?

— Я говорив, та мені ніхто не повірив. Йому текли сльози з очей, по блідім личку.

Вчитель лиш здвигнув плечима.

Іде хлопчина з свідоцтвом додому, і чує, що йому ноги наче б в землю западалися, голова кружляє, в ухах шумить та дзвонить, в очах робиться чорно.

В дома вже чекав на нього батько. Він був насуплений мов градова хмара. Зараз заговорив гостро:

— Покажи свідоцтво!

Несторко поклав свідоцтво дріжачою рукою на стіл. Пан радник розправив папір і перебіг по ньому очима.

— Як собі постелиш, так і спатимеш... Я хотів зробити з тебе чоловіка, пана. Не хотів слухатися, то тепер маєш... Говорив тобі не раз, що як не будеш вчитися, то дам тебе до ремесла, там тебе навчать... Тепер та хвиля настала, по обіді поведу тебе до ремісника... Та ще за кару не будеш сьогодні їсти обіду... тепер марш мені з очей.

Іншого разу Несторко, почувши таке, був би плакав, голосив, припав до батькової руки та прохав вибачення, обіцявав поправитись. Тепер він задубів, а в очах так потемніло, що трохи не зомлів. Пішов у свою кімнату і поклав розболілу голівку на подушку своєї постели. Зразу нічого не думав і не тямив, що з ним робиться, думки мішалися в якийсь туманний хаос... Що не буде обідати, це нічого, йому зовсім не хотілося їсти. Та найбільше боліло це, що мама ні словечка за ним не промовила.

Як трішки опам'ятався, став нагадувати батькову погрозу. Його поведуть до ремісника... Батько не сказав, до якого... Може до шевця? Він чув як в школі вчителі відсилали учнів до шевця, коли занедбувалися в науці. Господи! він бачив не раз тих шевських учнів обірванців, що розносили чобітки по домах. Він бачив, як оден швець п'яниця побивав свого малого учня... Йому стало лячно від тих спогадів... Його проняло холодом, аж задрижав усім тілом... Та що він

тому винен? Мама говорила йому не раз, що тато і мама його люблять дуже, і що він їх повинен любити, бо так говорить боже приказання... та чи то має бути любов, що вони з ним роблять?.. А може батько лиш так з пересердя погрозив, і з цього нічого не вийде? Це його трішки заспокоїло. Почував велике перемучення, схотілося спати, і він і не зчувся, як заснув кріпко.

II

Дмитро Стецюк, вже старший чоловік, мав у тому місті свою столярську робітню. Мав славу солідного майстра, і тому ніколи йому не бракувало роботи. Робив гарну мебель. Робітня була у власному домі на передмісті. Працював з двома челядниками і держав в науці двох-трох учнів. Ті, що у нього покінчили науку і вийшли на челядників, мали марку добрих робітників. Одного сина вивів вже в майстри і він вів свою робітню у Львові на більшу скалю. До нього прийшов тепер радник Шурковський.

Стецюк, оперезаний широким хвартухом, босоніж в патинках з старого чобота, в окулярах і в шапчині на сивій голові, пояснював як раз челядникові якийсь орнаментовий рисунок, коли ввійшов до робітні пан радник.

— У мене діло до вас, пане майстре, та хотів би з вами поговорити на самоті.

Старий обтряс із одежі трісочки і попросив гостя через сіни до світлиці. Посідали за округлим столом.

— Я прохав би вас прийняти одного хлопця, так чотирнайцять літ віку, до себе в науку. Він говорив таким тоном, що мовляв: не можеш мені цього відказати, бо це приказ.

— Це буде важко, пане раднику, бо у мене немає місця. Вправді за кілька днів оден мій учень буде визволений на челядника, і відходить, але те місце вже обіцяне і заняте... Та чи можу спитати вас, що то за хлопець, що аж сам пан радник за ним побивається?— Стецюк знав добре, який то гордий пан, той пан радник, що на ремісника усе погордливо дивиться.

— Нічого таїти, це мій син...

Стецюк аж порушився і підсунув окуляри на чоло...

— Ось бачите, каже пан радник, у школі йде йому наука тупо, і бачу, що не буде з того борошна хліба, ну і треба за чимсь иншим оглядатися, бо літа минають. Я вас знаю, як солідного майстра, і гадаю, що віддаю хлопця в певні руки, та що йому у вас не буде кривди і ніхто над ним не буде знущатися.

Стецюк дивився увесь час пану радникові у вічі, і відгадав, що він не говорить правди. Хоче хлопця покарати за лихе свідощтво, а по феріях певно його відбере. Бо нечувана річ, щоб такий гордун, такий чванько на своє панство понизився так, щоб свого сина на ремісника вивів. От і тепер прийшов в хату, і навіть руки йому старому чоловікові не подав. Старий зрозумів відразу, в чому річ, і відразу вирішив собі покарати гордовитого панка.

— Пане раднику, я не можу вам одмовити, і дуже радію, що ви не погордили нашим ремісничим худобахольським станом. Запевняю вас, що ніхто не буде над вашою дитиною знущатися. Моїх учнів я вважаю як мої діти, і маю тверду надію, що вашого сина виведу на гарного солідного майстра столяра. Але застерігаю собі, що ваш син мусить підчинитися тому порядкові, який у моїй робітні для усіх без розбору заведений. Без цього не може бути.

— Це зрозуміле саме собою, лиш тільки дозвольте, що я пришлю для нього свою постелю.

— Цього не може бути... У мене всі учні рівні. На землі ніхто не спить, лише на лежанках, на солом'янику і всі вкриваються однаковим покривалом.

Пан радник подумав собі, що так буде краще, і кара буде дошкульніша.

— Згода! каже, а тепер скажіть мені ваші вимоги від мене.

— Ну — що ж... беру його на чотири роки в науку, бо такий закон. Дістає у мене науку і харч, помешкання і прання білизни. В неділю та свято може вийти до міста за моїм дозволом, але мусить мені сказати, куди йде... По праці мусить ходити на доповняючу науку до ремісничої школи, бо такий закон...

Пану радникові стало трішки боязко від цього. Значиться, що він, радник судовий, віддає сина одинака до ремесла. Що на це скаже усе місто, а особливе та верства уряднича, до якої він себе причисляє і величається тим? Але... це не довго потриває, і заки люди довідаються, то і ферії минуть, і він відбере Несторка і запише до гімназії.

— За те, пане раднику, я беру дві сотки в рік за перші два роки. По двох роках, коли побачу, що хлопець мені помічний в роботі, то вже нічого від вас не буду брати, а може ще й йому буду платити на одєжину. Але за тих перших два роки, то одєжа належить до вас. Так роблю з усіма, так і з вами.

Радник пристав на це і не подаючи йому руки вийшов, кажучи, що ще сьогодні приведе хлопця.

Бідне хлоп'я, приклавши голову до подушки, як сидів на кріслі, так і заснув. Вже давно йому так солодко не спалося, як сьогодні.

Аж відчинилися двері до його кімнатки, і з порога заговорив батько суворо:

— Вставай, підемо.

Хлопчина зірвався зараз. Зразу не міг стямитися, з ним. Аж побачив грізне лице батька і зараз усе нагадав. Протер заспані очі, взяв капелюшок на голову і вийшов, не знаючи, куди його батько поведе.

Пан радник узяв його за руку, боячись, щоб хлопець по дорозі не втік, але усю дорогу не промовив до нього ні словечка.

Як увійшли в домівку Стецюка, то Несторко виглядав начеб його присудили до смертної кари і вели під шибеницю. Знову попросив їх Стецюк у світлицю. Несторко стояв біля батька.

— Отце той хлопець, що не хоче вчитися, не хоче мене слухати, не хоче бути чоловіком, най же йде гладити дошки і різати пилкою.

Стецюк, слухаючи таке, аж зуби закусав з досади. От пан вважає за люди ну лиш такого, як сам. Значиться, що ремісник, що чесно на хліб щоденний працює, то ще не чоловік... Але здержався, і не сказав нічого. Та те, що вирішив раньше провчити гордого панка, закріпив ще тепер цю постанову. Придивлявся пильно до бідного хлопчини, і стало йому його жаль. Зараз виймав з столу папір, взяв перо і чорнило, повписував у рубрики, що треба, і підсунув радникові до підпису. Радник підписав без надуми, бо знав, що це не на довго.

Опісля розпрощався з старим і, не сказавши до хлопця ні словечка, вийшов. Хлопцеві очевидно збиралося на плач, але довго здержувався, довго проковтував сльози, що струмочками лилися по лиці. Такого жорстокого поведіння по батькові не сподівався. Почував до

батька і матери великий жаль, що аж серце йому рвалося. За що його так важко карають, що він цьому винен, що він хворий? Почував, що зроблено йому велику кривду.

За той час Стецюк придивлявся пильно до лица дитини, відтак підступив, погладив ніжно по білявій голівці і проговорив з співчуттям:

— Не журись, Несторку, у мене буде тобі добре, може краще як у...

Почувши такі м'ягкі слова, Нестерко не видержав і захлипав у голос. Опісля схопив грубу мозолисту руку старого столяра і став цілувати та зрошувати слізьми.

— Я нічого не винен, я хотів вчитися, та мені дуже голова боліла...

— Не плач, сину, у мене не буде тобі голова боліти... Ходи зо мною...

Повів його у садок.

— Тут на лавці сядь собі і погрійся до сонця. Бачиш як тут гарно? Сьогодні нічого ще не будеш робити.

Оставив його тут і пішов у хату.

Йому назустріч вийшла його дружина стара, Стецюкова, котра чула усю розмову з паном радником з другої кімнати.

— Що ти, Дмитре, заходиш собі з панами? То якась панська примха. Я бачила цього недоїдка, та який з нього буде ремісник — пушка духу у тім панятку. На що тобі цього?

— Я це все знаю, Насте, що це панська примха, та ти подумай, що цей голодранець не хоче нашого брата признати за чоловіка, багато фуми, а мало перфуми. Але ти побачиш, що я з цього хлопця зроблю справдішнього чоловіка, не таку панську куклу, якою він тепер є, а пана радника розсадить злість... Ти побачиш, лиш прошу тебе не показуй хлопчині нехоті. Хай він у тобі знайде справдішню маму, кращу, як рідна. Коли б ти поглянула у його очі, які вони добрі. Я знаю, як воно було. Пхали йому стільки мудрощів в головку, а як те все не влазилося, й голова трохи не луснула, то давай гримати, погрожувати шевцем та столяром, а щоб справді погроза не була пустим звуком, то привели його за кару до мене.

Ну, ну, побачите, горді пані, у кого було дитині пекло, а у кого рай...

Нестерко сидячи на лавці під зеленою деревиною роздивлювався повсюду. Він аж тепер помітив, як на дворі гарно було у цю літню днину. Деревя вкриті недоспілим ще овочем, на дереві пташка щебече, поміж листям бджілка брентить... Он там під деревом три вулики з бджолою. З другої сторони від хати огорожина в грядках, а під самими вікнами цвітник. Справді тут гарно та любо. Чи він такого ще ніколи дотепер не бачив? Бачив — та ніхто йому на цю красу не звернув уваги, ні мама, ні домашній вчитель, а вже найменше батько. Навпаки йому набивали в голову, щоб берігся сонця, бо воно смалить йому лице, а це не пристойть зовсім панській дитині.

Тепер він придивився до усього. Тут у цьому огорожку було усе спокійне і успокоюче, він і не стямився, як приліг на дерев'яній лавці і кріпко заснув.

Пан радник прийшов додому і застав жінку у сльозах. Їй жаль було дитини, що навіть не попрощала її, бо так хотів її чоловік, а жіночий плач ще б більше злив пана радника.

— Зухвалий і впертий хлопчисько. Та тепер вилетять йому джмелі з упрямої голови. Прошу тебе... навіть не попрощався зо мною, не то, щоб прохав вибачення.

Кадзя не відповіла ані слова. І так пересиділи до вечора.

Несторко прокинувся з кріпкого сну, аж як його покликали вечеряти. Йому здавалося, що по тім сні голова трішки менше боліла. За те почув дошкульний голод, бо від рана нічогісько не їв. Тож тепер, коли всі засіли вечеряти, не дав себе припрошувати і їв завзято гречану кашу з кислим молоком.

По вечері повів його Стецюк до робітні. Усе те, що тут побачив, було для нього невидальщиною. Поперед усього почув любий запах свіжої живиці, що розходився усюди з соснових порізаних та гибльованих дошок, до того вона політури і грітого столярського клею. Тут стояло кілька варстатів. При них челядники гладили або пиляли дошки. Стояли тут недокінчені меблі, а на малій кухонці, ogrіваний гиблівками, підгрівався клей. На стінах повно всяких пилок, долотів, а на полицях преріжних гиблів.

Усі робітники дивилися на Несторка цікаво, і не могли відгадати, чого такий паничик сюди попався? Майстер завів його до прибічної кімнатки. Тут усі спали. Лежанки стояли одна над одною, чистенько застелені. Майстер вказав йому одну лежанку:

— Тут будеш ти, Несторку, спати. Ляжеш і встанеш тоді як і другі. Уставши треба за собою припрятати постелю. Опісля замітатимеш, коли на тебе прийде черга.

Це все не дуже хлопцеві подобалось, бо коли ж він прятав або замітав? все це робила покоївка, вона приносила до постели вичищений одяг і чобітки, приносила води вмитися, а тепер прийдеться самому те все робити. І хоч не забув, скільки на останку натерпівся дома, та таки жаль стало того солодкого пекла. Та нічо було робити. Так вирішили батько і мама і від цього ні перед ким пожалуватися. Приніс з школи лихе свідоцтво, тепер треба цей страшний хоч неповинний гріх спокутувати.

— Тепер синку роздягнись, зніми черевики. Може в тебе є яка старіша одежа, то передягнись, а це заховай на свято, а коли тут нічого не маєш, то я пішлю за цим додому, дівчина принесла для тебе білля, а більше нічого.

— Та я сам побіжу...

— Ні, не можна. Батько приказав, щоб тебе не пускати додому...

Це ще більше заболіло хлопчину. То вже й додому не вільно йому вертатися? Геть вже його відцуралися... Він зачав плакати.

— Чого ти плачеш? Не бійся, ми не вовки, хоч прості люди, та з серцем, кривди тобі не буде! Як тобі наговорили, що ремісники побивають своїх учнів, то я тобі скажу, що у мене такого немає, побачиш... Ну, заспокійся... І старий погладив його по голівці.

— Чи роздягатися? питає Несторко крізь сльози.

— Тепер ще не треба, поки тобі не принесуть чогось старого. Нині й так немає для тебе роботи. Йди собі в садок, та погуляй, відпочинь, а як почувеш, що закалатають в дошку, то приходь, бо пора спати.

Він пішов в садок і проходжувався по стежці. На дворі стало вечоріти. Він почував, що заспокоюється, голова менше боліла і в ушах не так вже дуже шумить та дзвонить та не стукає молотком у висках...

Нарешті закалатали по дощці і Нестерко пішов через робітню у спальню. В робітні було вже чисто попрятано та виметено. В спальні челядники і учні балакали весело, роздягалися і залазили на свої лежанки. Те саме зробив і Несторко, вкрився з головою і став хлипати. Тієї днини він пережив стільки, як ще ніколи в житті. Образи переливалися по мозку... Виплакався ще і заснув кріпко, як вже давно не спав...

Прокинувся рано, як другі вставали. Вмився над шапником, як другі, і одягнувся в стару одежину, котру принесли йому вчора. Зараз принесла йому майстрова фартух і патинки з старих чобіт і показала, як припинати фартуха.

— А губу ти собі прополоскав водою? питає.

— Ні.

— Треба що дня прополоскати, а то зуби зачнуть боліти. Вони у тебе вже доволі почорніли. Та ще... Вона заглянула то в одне, то в друге вухо... Ти не добре вмився... За вухами і всередині у тебе брудно... треба добре і старанно вмиватись... Чи тобі ніхто на це в дома не звертав уваги?

Несторко відчув серцем ту приязність тої старої жінки, і йому полегчало на серці. Вдома ніхто, вже від давнього часу, ніхто так до нього щиро та приязно не заговорив. Все його прозивали лінухом та негодяєм. Але старе таки нагадувалося. Вчора у тім часі він лежав ще на м'якій постелі. Служанка принесла йому каву, принесла вичищені чобітки, та одержу, учора був ще гімназистом, а сьогодні замість того встав раніше, вмився над шапником, і замість черевичків надів на ноги тверді патинки.

Як увійшов до робітні, то вже всі стояли при роботі. Його заставив старший челядник розтирати хварбу з олієм. Праця не важка, а всеж треба було рухатися і від цього руху почував Несторко, що у нього якось живіше кров кружляє в жилах.

Закалатали опісля до снідання. Відразу перепинилася робота. Кожний обтрясав із одежі та волосся тріски і поспішав у кухню. Господиня поналивала до тарілок вареної кукурудзяної каші підливою молоком. Посідали всі за столом... Отже тут не дають рано кави, подумав собі Несторко, і взявся за дерев'яну ложку. По сніданні дякували всі господарям. Челядники курили папіроски, балакали і знову пішли всі до праці.

III

Такий був дневний порядок в робітні Стецюка, і Несторко став до того привикати. Почував себе що-дня краще Голова перестала боліти. Не мав причини нарікати ні на брак апетиту, ні на безсонницю, або сонливість. Робив, що йому давали. Робив охоче Навчився прятати і замітати. Познайомився з своїми товаришами, і радо з ними балакав. Лише не любив розмови на питання, чого його батько, такий гордий пан, дав його до ремесла, коли він міг вчитися і стати паном.

Йому зразу було теж того жаль, а батька так шанував, що ніяково було йому згадувати про нього лихим словом. Не знав, що у нього в дома діялося. Вже дві неділі як тут, а ніхто до нього не навідався. Забули, або справді його виреклися. Це йому дуже боліло, та не хотів про це говорити. Обидвоє Стецюки пильно за ним зорили. Видно було, що його люблять і добра йому бажають.

Зараз в перших днях Стецюкова, дивлячись, як Несторко смачно заїдає, що дають, не втерпіла, щоб не сказати:

— Погано тебе, Несторку, вдома годували... Ну, нічого, ми тебе відживимо.

І справді уже по тижні Несторко, поглянувши у велике дзеркало, вставлене у двері шахви в робітні, сам себе не пізнав. Не то що був у розхристаній на грудях сорочці, без комірця і краватки, з розкудоченою чуприною, підтягненими по лікті рукавами, в хвартусі і босоніж... але зараз помітив у себе повніше лице і рум'яні, яких перше

не було. Підкови з під очей пропали. Тепер нагадав собі, що вдома боліла йому голова, шуміло та дзвонило в ухах, поперед очі літали чорні пластинки, тепер того усього не було. Почував себе краще та веселіше, хотів їсти, добре спав. Прийшло йому раз на думку пригадати ті круті латинські та грецькі форми, які йому довбнею в голову набивали, і аж сплюнув з досади. Не хоче про них більше й чути.

Столярська праця йому подобалась, і тільки мріяв про це, коли то він навчиться так справно орудувати гилем та пилою, як ті челядники та учні старші, його товариші. А вже різьба орнаментів на горіховій або дубовій дошці, що мов писані виходили з під руки старшого челядника Максима, здавалась йому не досяжною мрією. І коли лиш було можна, він придивлявся до цієї роботи, що трохи очі з голови не вилазили.

Отож столярське уміння, то не лиш замітати і прятати, але у чомусь кращому, що веселить душу і дає вдоволення. Несторко вже на четвертому тижні своєї науки вирішив собі стати столяром артистом. До цього причинилося ще й таке. Він побачив в робітні доволі грубу книжку, до якої заглядав сам майстер або челядник Максим. Було там багато малюнків всілякої меблі і столярської орнаментики, яку частенько перерисовував майстер на грубому папері у більшому масштабі. Випросив собі, щоб і йому було дозволено книжку переглянути. В школі не дозволяло йому вчитися рисунку. Він, мовляв, слабкий в науці, і не має часу втрачати на науку рисунків. Тепер добув кусок паперу та олівця і пробував відрисувати. Цій роботі придивлявся Стецюк і одного разу каже:

— А-ну поспробуй відрисувати отце.

Несторко дуже зрадів і взявся пильно за роботу. Як скінчив і показав це Максимові, то цей аж цмокнув язиком і показав майстрові.

— Гарно, хлопче, з тебе вийде не аби який мистець, хвалю тебе за це, але треба, каже, всміхаючись, не лиш нарисувати, але і виконати на дереві. Несторко дуже зрадів. Вже давно його ніхто не хвалив. Усі ганили лінюхом та ледащом прозивали. Ця похвала його дуже підбадьорила і вирішив на латину та греку ніколи і не згадувати.

Учився всього запопадливо, а що набрав вже сили доволі, то брався і до гилля та пили, і випередив в науці свого старшого товариша учня Петра.

IV

Так проминули ферії. Панство радники вернулися з села. В школі мала розпочатися наука і пан радник вибрався до Стецюків відібрати Несторка і записати до школи до тої самої класи, що торік.

Господиня викликала Стецюка з робітні, бо пан радник прийшов. Старий війшов в світлицю.

— Сідати просимо.

Але пан радник не сів, бо йому спішно покінчити діло.

— Як же тут мій синок за той час поводився?

— Дуже гарно. Я з нього вдоволений, такого пильного та охочого учня я ще мав... З нього вийде столяр артист.

— Ні не вийде, бо я його сьогодні забираю і записую до гімназії.

— А! так, але я його не віддам, вибачайте. Він записаний в нашому цеху по всій законній формі, що я прийняв його в науку на чотирі роки.

— Нічого з того не вийде, — каже схвильований вже радник, — я йому батько, а не ви. Ви могли відразу поміркувати, що я дав його

сюди лише за кару... Прошу дуже! щоб син радника суду був столяром?!

— За кару? — скрикнув в свою чергу Стецюк. — То моя чесна, жадним поганим ділом не спляплена робітня має бути криміналом, де за кару саджають? Ви, пане, мене обиджаєте. Гадаєте, що я проміняв би ваше паперове панство за мій оден старий гибель? І я кажу, що нічого з того не буде. Ви не маєте причини зривати зо мною умови, і хлопця відбирати... Хлопець записаний до цеху...

Пан радник поміркував, що за гостро зачав діло і каже:

— На що було його до цеху записувати?

— Бо такий закон, наш промисловий закон... Мені не вільно держати покутних учнів, я його і в касу хорих записав, і плачу за нього... А в тім я прикличу хлопця, хай сам скаже, як я з ним поводився...

Пан радник признав, що так буде найкраще, і коли він хлопцю прикаже покинути столярку, то певно послухається, так як і все слухався.

Прикликали хлопця з робітні. Він вже знав, що прийшов тато і дуже зрадив. Та йому й на думку не прийшло, що батько прийшов його забирати. Обтряс з одержі тріски і вскочив у світлицю. Пан радник побачивши сина, який все ходив у дома наче у футералі — тепер у хвартусі з замашеними від політури пальцями, з руками голими по лікті, з розхрістаною чуприною, трохи не скрикнув.

Але помітив при тім рум'яне повне лице і веселі очі.

Несторко вправді зрадив побачивши батька і припав до його руки привітатися. Батько наставив йому нерадо руку в рукавичці. Певно слід на ній остане.

— Як мамунця? питає.

— Все гаразд. Ну, Несторку, вже досить постоярував, час у школу вертатися.

Того Несторко не сподівався. Він переводив очима від Стецюка до батька.

— Я до школи? Таж я маю бути столяром.

— Пусте! Сюди дав я тебе за кару, що погане свідоцтво з школи приніс.

Стецюк знову обидився і спалахнув.

— Пане раднику не обиджайте мене і моєї робітні, вона не є якимсь карним заведенням...

— Мені це байдуже, як ви на це дивитесь, я тут рішаю правом батька.

Стецюк всміхнувся згідно і моргнув на Несторка:

— Ну, що ж, Несторку, покинеш мене може тому, що я погано з тобою поводився?

— Не покину вас, пане майстер, бо не маю до того причини, до школи не піду, і хочу бути майстром столярським. Мені це краще подобається, як наука в гімназії.

— Так ти мене не слухаєшся? процідив крізь зуби пан радник слово за словом.

— Було мене сюди не давати, відрубав Несторко батькові, я сам сюди не йшов. Мені тут краще живеться, як вдома, де мене все лежнем та туманом прозивали, за все мене ганили... Тут мені добре і не піду до школи нізащо в світі.

— А я тобі кажу, що підеш, крикнув пан радник, і я тобі покажу, як батька слухатися треба.

— Ви тату, мені погрожуєтеся, то тим більше я не хочу і не піду.

— Воля батька над усе,— крикнув ще голосніше пан радник.

— Я думаю, каже спокійно Стецюк, що й воля батька не може закона ламати. За мною закон, і я хлопця не дам, шкода й говорити... Несторку, попрощайся з батьком та йди до роботи.

Несторко хотів це зробити, та пан радник замахав руками і не пустив його до себе.

— Коли так, то вирікаюся тебе, а ви, пане Стецюк, почекаєте собі за гроші за науку. Хлопця відберу через староство...

— Так, так, побачимо за ким буде право, каже Стецюк у слід за радником, котрий виходив не попрощавшись, та так гримнув дверми, що аж хата задрижала. Несторко пішов у робітню.

— Що ж буде тепер? — каже Стецюкова.

— Нічого не буде, не дам, тай годі. Не дам раз тому, щоб цього гордого панка голодранця провчити, а по друге, що жаль мені хлопця. З нього може вийти справді мистець. Які він мені гарні рисунки виводить... А як він пішов би справді проти своєї волі до школи, то не буде вчитися, а тоді вдома його замордують.

А радник як прийшов додому, то жінка відразу пізнала, що не повезло, він ходив по хаті і сопів і не можна було від нього нічого довідатися. Нарешті розказав усе жінці.

— Підожди, каже жінка, я ще піду його уговорити, а коли ні, тоді через уряд його відберемо.

— Говори здорова. Я був сам тепер по дорозі у старости, та він не робить мені жадної надії. Силою його не відберу.

— Лиши це мені. Столярові треба буде добре заплатити, то його певно пустить. Той шельма Стецюк хоче наше скрутне положення використати.

З таким наміром пішла радникова сама до Стецюка. Несторко мамою дуже втішився, бо увесь той час її ні разу не бачив. Але не дав себе перемовити. Як вийшов до робітні і вона лишилася сама з Стецюком, стала балакати з ним „на розум“ та прямо спитала, скільки йому заплатити, щоб хлопця пустив.

— Мені належить за науку і прохарчування хлопця за цей піврік 100.

За це друге, що пані говорите, я не візьму нічого, і мого сумління не продам за жадні гроші, бо на це немає ціни. Може у панів так водиться, що за гроші купиш усього, а я собі простий столяр, невчений. Але я мого ремісничого стану не продам і не проміняю незнать за яке панство. Шкода говорити.

Пані вийшла, та ще раз викликала Несторка на огорода і стала його намовляти, щоб послушався батька.

— Спамятайся, Несторку, що ти робиш? Ти мене своєю упертістю в могилу заженеш.

— Чого ви, мамо, так хвилюєтесь? Мені так добре у тих добрих людей. Я бачу, що вони щасливі, і хочу, щоб і мені так було. Я вас благословляти буду, що мене сюди дали. Ви знаєте, мамо, як мені було вдома? Я хворів, а ніхто мені не повірив, мене понижували і обиджали, тато не мав для мене доброго слова, закидав мені брехню, що я лиш тому хворим прокидаюся, що не хочеться вчитися... А чому я тут ні разу не хворів?

— Тато казав, що виречеться тебе і не признає за сина...

— На таке я собі нічим не заслужив, нічого злого я не зробив, а що я держусь того, до чого мене батько призначив, то це не гріх...
Лишіть мене мамо тут...

— Боже мій, такий сором, моя дитина боса і у хвартусі та в ремеслі у столяра... Я того не переживу...

— Ні, мамо, це не сором, а більший був би сором, коли б я в школі зле вчився або поводився погано, як сина пана радника Мухальського, що його в склепі піймали на крадіжці, та прогнали з усіх гімназій. Але я не маю чого соромитися, і побачите, який з мене майстер вийде...

Він поцілував маму в руку. Вона бачила, що хлопець поправився на виду, що веселий і вдоволений... але... ремісник...

Боже, що тут робити? Вона деканівна, чоловік радником суду, а їхній син одинак столяром!!

Відійшла від Стецюків у сльозах.

Як її побачив чоловік у сльозах, то зараз відгадав, що не з добрим вернулася.

— Правда, що не схотів? Поганий хлопчисько, я його знати не хочу. Хай йому добре в уха біда налється, то певно вернеться і препросить... Але рік науки вже пропав, бо школа вже зачалася...

— Не маю на це надії, каже жінка. Він з свого теперішнього стану вдоволений, і ця праця йому подобається.

— То я його й знати не хочу. Відрікаюся його.

— На це не маєш права. Ти сам його завів до столяра, хоч я так того не хотіла.

— То було собі його до спідниці припняти, гримнув пан радник і пішов до касина розважитися...

Тут зараз обступили його знайомі і стали розпитувати...

— А ви звідкіля це знаєте, спитав сердито

— Як не знати того, про що все місто говорить, каже комісар від староства. Він привозив до мене з хлопцями новий креденс від Стецюка... кажу вам, панове, робота така бездоганна, що і у Львові кращої не купив би.

— Стецюк дуже сумлінний чоловік, каже другий урядовець, поганої роботи не віддасть. Має сухий матеріал, що вже від п'ятьдесяти літ на поді сушиться, та все ще новий купує.

— Ви добре зробили, пане раднику, каже третій, що сюди хлопця віддали. Сьогодні краще бути солідним ремісником, як паперовим невольником...

Радник поглянув на нього люто. Очевидно, кпить собі з нього...

— Я дав його там за кару, що погане свідоцтво приніс, хай ще трішки побідує, то я його відберу і знову в гімназію запишу...

— Не відберете, каже комісар. Мені говорив староста, що хлопець записаний вже за згодою вашою до цеху, а як над ним ніхто не знущується, то не маєте причини його відбирати... Відберете по чотири роках, а тоді вже буде за пізно до гімназії вертатися...

Та радника найбільше вкололо те, що його одинак возить з ремісничими хлопцями столярську роботу по місті.

І справді Несторко не соромився того, що у хвартусі та босоніж в патинках розвозив по людях роботу. Тягнув з другим товаришем візок, а іззаду йшов третій, придержував мебель та попихав. За це діставали хлопці по кілька грошів, і паювали відтак між собою. За свій пай купував собі Несторко паперу та приладів до рисування. Рисував орнаменту власного укладу, або відрисовував з грубої книжки.

Раз побачила покоївка Шурковських крізь вікно, як Несторко тягнув візок і прикликала паню. Несторко помітив маму і привітав її весело. Радникова, побачивши сина таким, трохи не зомліла...

Раз при святі зайшов додому. Гадав що батька уговорить. Та пан радник показав йому двері і не хотів з ним говорити. Вийшов Несторко сумний і вирішив ніколи сюди не заходити. Навіть, коли на вулиці помітить було батька, то уступався з дороги і завертав в іншу вулицю. Радник такий був сердитий, що заборонив жінці коли небудь до Стецюків заходити.

— Він для мене вже помер.

— А ти його сам живим погребав, каже жінка.

Несторко прийшов до того переконання, що він вже не має ні батка ні мами, бо його відцуралися. Тим більше приляг душею до своїх нових опікунів, і працював так щиро як той, хто хоче справді чогось навчитися.

Між радником і жінкою заводились часто такі суперечки. Одне одному приписувало вину того родинного нещастя, нарешті не злюбило одне одного. Несторко поступав дуже в науці і випередив навіть старших від нього учнів. В доповнячій школі був першим і діставав нагороди.

V

Минуло так чотири роки, і цех признав Несторка столярським челядником.

Стецюк задержав його у себе і добре йому платив.

За той час радник авансував на радника апеляційного і пішов жити до Львова. Тепер Несторкові полегчало, бо не треба було дивитися за тим, в котру вулицю батька виминати.

Не довго це тривало, як старий Стецюк сказав раз Несторкові таке:

— Жаль мені за тобою, любий сину, але я не хочу тобі світу в'язати. У мене вже нічого більше не навчишся. Тобі треба у світ, і ось я таке придумав: щоб ти перейшов до Львова до мого сина. Там не те, що тут, робітня на більшу скалю... Я вже писав про те до нього, і він радо тебе прийме.

Несторка справді це манило, щоб у світ піти. Думав собі, що може у Львові стрінеться з батком та поєднається.

У Львові в перворядній робітні молодшого Стецюка можна було багато дечого навчитися. Майстерня велика і багато приходило замовлень на всіляку меблю.

Несторко виріс на гарного здорового парня, він гарно одягався, коли було, виходив до міста. Довідався за мешкання свого батька, тепер апеляційного радника, і одної неділі пішов туди.

Батька не застав дома, лише маму, і вона дуже зраділа, побачивши його. Випитувала про його життя і доміркувалася, що Несторко, коли б був пішов дорогою життя через високу школу, то певно не заробив би сьогодні стільки, скільки він тепер заробляв. Від мами довідався, що батько про нього ніколи не згадує, та тепер як його побачить, то певно не так буде говорити, і вони помиряться. Радила підождати, аж батько прийде додому на обід. Він справді лишився.

В полудень почувся дзвінок при дверях. Радникова поспішила відомкнути двері. Так, це був справді пан радник апеляційний.

— Маємо любого гостя, — каже до чоловіка весело.

— Хто такий?

— Не скажу, сам побачиш...

Пан радник зняв в передній капелюх і повісив на своєму місці, поставив паличку, повісив пальто. Відтак пішов до великого дзеркала і причесав волосся на голові. Не спішився, як пристало справжньому

аристократові. Аж тепер пішов в покої. Радникова рада була бачити, яке вражіння зробить на ньому давно невиданий син одинак. Несторко усміхнений виступив наперед привітатися.

— Здорові були, таточку!

Пан радник бачучи перед собою гарно по моді одягненого молодця, ще поки Несторко відозвався, зложив лице до милої повітальної усмішки і дивився на нього крізь окуляри. Та коли почув слово „таточку“, відгадав відразу, хто це, і зараз перемінив лице з милого на поважне, а відтак на грізне і замість повітання заговорив:

— Немає у мене ніякого діла з столярськими челядниками, за чим пан до мене прийшов?

Несторко аж задубів. Його болючо вколола і заболіла батькова безсердечність.

— Тату! Що я зробив поганого, за що мене відпихаєте від себе? Я не прийшов просити у вас підмоги, бо я її не потребую.

Говорив дріжачим голосом, на силу здержувався, щоб не заплакати.

— То це для тебе не сором, що ти син радника апеляційного столярським челядником служиш? Для мене воно великий сором, що людям моєї сфери не можу у вічі подивитися. Я не маю сина. Мій Несторко для мене давно помер. Прохаю вас, пане, не переступайте ніколи порога моєї домівки... там двері...

— Чоловіче, що ти робиш? — скрикнула радникова, — защо рідну дитину з хати проганяєш, він чесно працює...

— Я тут пан і господар дому, — крикнув у свою чергу пан радник і тупнув ногою, а повертаючи своє сердите лице до Несторка, показав йому знову двері...

Радникова стала плакати. Несторко склонився батькові, обняв маму.

— Не плачте, мамо, прийде ще такий час, що всі аристократи будуть зазидувати тим, що працюють руками... Опісля вийшов не оглядаючись.

З батьком усе покінчено. Його це страшно заболіло, але з тим пробудилося в його душі обиджене людське достоїнство. Він працює важко, живе сам, заробляє гарно, має рожеві надії на своє краще майбутнє, а тут рідний батько, урядовець, залежний від своїх зверхників, цурається його як якого злочинця. Коли так, то і він батька більше не хоче знати, а з мамою може стрічатися на вулиці...

І справді так було. Кожної неділі і свята вижидав матери під преображенською церквою, віталися і довго проходили.

Знайомим, що це бачили, видалось це підозрілим, що лані радникова стрічається з якимсь молодим гарно одягненим чоловіком, цілуються і довго ходять по під руку. По якомусь часі пан радник апеляційний Шурковський діставав безіменні листи про це.

Хоч обидвоє були вже в літах, то паном радником заволоділа заздрість.

„Ось моя жіночка на старість знайшла собі коханця. Цю справу мушу прослідити, і не дам мого доброго імення і мого становиська плюгавити.“

Про Несторка він і не думав. У свій аристократичний завзятості він про нього забув. Найближчої неділі пішов за жінкою слідкувати.

Стріча матери з сином відбулася як звичайно під церквою. Опісля взялися під руки і пішли прямо на Високий Замок до парку. Радник криючись поза доми, пішов за ними в слід. Знаючи усі стежки на

Високому Замкові він перебіг їх і заступив їм дорогу. Побачивши жінку з сином, станув ні в сих ні в тих. Та це ще більше його розізлило, як коли б її здибав з яким коханцем. Прошу!.. жінка радника апеляційного афішується з столярським челядником!

Несторко вклонився батькові, а цей насуплений мов хмара, не дивлячись на нього, сказав до жінки:

— Калзю, ходімо до дому. Подав їй руку так поспішно, що навіть не встигла попрощатися з сином. Цілу дорогу не промовив до неї словечка. Аж вдома розсипався, нагримав і заборонив коли-небудь з тим „паном“ стрічатися.

Несторко вважав себе знову болючо обидженим.

„Не люблю з чужої біди радіти, але коли б мому татові увірвалося це дурне голопатне панство, то я б дуже з того радів... Старий з глуздів зсунувся.“

VI

Не довго Несторко побував у Львові, бо як прийшов до літ, то взяли його до війська і повезли аж до Відня три роки служити. Він з цього радів, бо Відень то все ж більший світ, як Львів. Те саме говорив йому старий Стецюк, котрого по дорозі до Відня відвідав. А у Відні, як відбудув конечну військову науку, взяли його зараз до військової робітні. Тут мав нагоду познайомитися з своєю столярською браттєю. По вислуженні трьох років поступив за челядника до одної великої артистичної столярської робітні, де побув два роки.

Свідоцтва, які тут добув, управняли його відкрити свою власну майстерню, та в нього не було на це грошей. Вернувся до Львова, і поступив до Стецюка за челядника. У Стецюка була гарна дочка. Як він прийшов сюди з провінції, то вона ще дівчаком була, і він не звертав на неї уваги. Тепер виросла на гарну струнку дівчину. Полюбилися, а батько прийняв його радо за зятя, і зараз завів з ним спілку. Справили найкращі нові машини і поширили робітню.

Несторко розвідував за своїм батьком, хотів конечно з мамою побачитися та Шурковського вже у Львові не було. Його замість покликати до найвищого суду до Відня, пустили на емеритуру. Він тим обидився, вважав себе упокореним, заведеним у своїх рожевих надіях, покинув Львів, і перенісся жити на провінцію. Ніхто не знав куди.

VII

На тім би і скінчити це оповідання. Воно таке звичайне, подібних дуже багато. Це хоробливе малпування великих панів, погорда для фізичної праці були вислідом шкільної системи старої Австрії, в котрій середня і вища школа була не розсадником науки і освіти, лише інститутом для виховування урядничого нарибку. Державі розходилося про це, щоб мати вірних урядовців, котрі мусіли тягти в паперовім ярмі, бо нічого більше в школі не навчилися.

Прийшла світова війна. Усе, що мало спромогу, втікало в глибину Австрії перед Москалями, а ті по коротких боях заляляли усю Галичину. Така нагла переміна устрою перепинила усе життя. Заведено нову владу, бо урядовці втекли. Усе лиш животіло, а в найгіршому положенні опинилися ті, що побирали пенсії від держави.

Молодший Стецюк прочуваючи лихо ще перед війною випродав як міг увесь свій магазин з готовими меблями і сховав гроші.

Несторко вернувшись з Відня став у вільних хвилях виробляти артистичні касетки, коробки, маленькі столики то що. Ладився усе післати до Відня на столярську виставку, та поки міг це зробити, то вже царські війська були у Львові. Роботи тепер не було, ніхто нічого не замовляв, треба було жити з готових грошей.

Одного разу побачив Несторко на вулиці, як якийсь переплетничий хлопець продавав царським офіцерам тектурові коробки артистично викінчені на папіроси. Не торгуючись платили добре. Несторкові прийшло на думку продати свої артистичні вироби. Послав столярського учня з тим до міста, кудю переходили російські офіцери. Це їм дуже подобалося, і стали купувати. Учень вернувся без коробок з повною кешенею рублів.

Несторко поміркував вмиль, що на тім можна заробити, і взявся заповідливо до праці. Що дня виносив хлопець по кілька штук до міста і вертався з грішми. А далі стали царські офіцери заходити в його робітню і робили замовлення.

Стецюк потирав руки, бо ще ніколи не було стільки роботи і грошей, що тепер. Порадилися з зятем і за те, що було, купили у Львові кам'яницю.

А тим часом ті урядовці і працівники пера жили в великій нужді і шукали зарібку на лихий прожиток, та вони нічого не вміли робити, а те, що вони знали, не мало тепер реальної вартости.

Одного разу пішов Несторко на Краківське за борошном. Зайшов до одного невеликого склепику і війшовши сюди аж задеревів. За купецьким столом стояв його рідний батько і продавав борошно. Змінився страшно. Постарівся і згорбився, не брив сивої бороди. Лице виснажене, аж жаль було дивитися. Якраз важив тоді муку, і видно було, що ця робота йому не йшла. В цю хвилю увійшов з другої кімнати до склепику його власник. Він придивлявся до роботи старого і скрикнув сердито:

— До чортової мами, як ви важите борошно? Дивіться, скільки розсипали? — Я вам за таке гарненько дякую — більше мені з вас шкоди, як користи. Старий хотів поправитися, у нього дрижали руки, та ще більше розсипав.

Сердитий купець відтрусив його від ваги і сам став важити.

— Не хочу вас більше бачити, йдіть собі.

— Та я чогось сьогодні не здужаю, — звинявся старий...

— Як не здужаєте, то йдіть собі до шпиталю, яке мені діло?

Несторко закрив лице ковніром футра, не хотів, щоб його пізнали. Приступив до купця і попросив на одне слово. Купець попросив його в контору. Несторко купив більшу кількість борошна, і тим приєднав собі купця. Розбалакалися за лихі часи, про застій в торгівлі, а тоді Нестор спитав:

— А цей ваш помічник в склепі, здається не з вашого купецького фаху...

— То сумна історія. Держу його з ласки, бо справді не маю з нього користи. Старий чоловік в рахунку помиляється, не вміє гаразд з вагою поводитися, а я йому терплю. А то треба вам знати не хто будь. То пенсіонований радник апеляційного суду. Колись велика риба, на нашого брата не хотів дивитися, а тепер таке убозтво, що нічого у рот взяти. Бідна жінка приносить йому кожної днини горнятко картопляної юшки та кусок салдацького хліба.

Несторкові було того досить, що почув. Його різнуло ножем по серцю. У нього усього доволі, а рідна матінка бідує...

Заплатив за борошно, доручив переслати до столяра Стецюка і вийшов.

Зближалось полудне, і тепер мала прийти мама з полуденком. Вирішив подождати. Ходив по вулиці і придивлявся до склепових вистав.

Не чекав довго. На скруті вулиці з'явилася старенька жінка. Завернув і придивився. Так. Це була його мама. В якійсь старій кожущині з облізлим комніром, голова перевязана старою хустиною, з під якої визирало сиве волосся. Вона згорбилася, несла в руці на ремінці бляшану посудину і вийшла до склепику.

Нестор ждав на неї.

За якої півгодини вийшла. Нестор поступав за нею трохи, поки не зайшла в бічну вуличку.

— Добрий день вам, мамочко, — заговорив здогонивши її.

Вона станула і видивилася на нього.

— Не пізнали свого Несторка? — заговорив м'ягко, і таки не здержав сліз, що тиснулися до очей.

— Невже ж це ти, мій сину... Такий пан.

— Далеко живете? Я вас підведу.

— Не близько, сину. Я вже й забула, коли ми в середмісті мешкали.

Нестор прикликав фякра, і поїхали геть аж на личаківське передмістя. Шурковська повела сина довгим подвір'ям великої кам'яниці до сутеренового домика. Війшли в хату. Задуха, по стінах імла, вікна маленькі, замерзлі так, що в кімнаті зовсім тьмаво. Крім двох ліжок, столика, кількох стільців і хати нічого більше. В пічці мацінька кухонка. Студено. Убозтво таке, що аж у вічі б'ється.

— Мамо, як ви тут можете жити?

— Мусимо, сину, а мус то великий пан та повелитель. Пенсії не платить ніхто. Як тата замість покликати до Відня післили на емеритуру, ми перебралися жити на провінцію. Там нас і війна заскочила. Тато не хотів виїздити на захід. Все надіявся, що не задовго австрійці проженуть москалів, та воно не те вийшло. Треба було жити. Поки було що продавати, то випродували: і одержу і меблі по одній штуці. Нарешті, як вже не було що продавати, тато, нашукавшись доволі якої праці, вирішив перебратися знову до Львова. Здавалося, що тут легше яку працю знайде. Та він нічого не вміє і мусив прийняти місце склепового помічника. Тепер заробить стільки, що на картопельку та кусок хліба стане, що у салдатів купуємо. Я зразу брала шитво, сліпла по ночах, а тепер вже не довиджаю. Сьогодні, як я принесла йому цей мізерний обідець, шепнув мені, що його вже тут не хочуть... Вона стала плакати.

— Я був при тім в склепі, але батькові я не дав себе пізнати. Та скажіть мені, мамо, чи батько все ще такий гордий на своє урядництво?

— Він такий бідний прибитий, що нічого не тямить...

— Слухайте мамо, я не можу на ваше убозтво дивитися. Я ще сьогодні, або завтра переведу вас до себе. Я живу в достатках, а ви бідуєте. Підготуйте тата до цього ще нині, а я зайду до вас ще сьогодні. Коли тато вертається з склепу?

— Аж по восьмій годині. Вертає такий струджений, що ледве дихає. Скаржиться на утому, на біль в ногах, а вночі кашляє.

— Отож я прийду по восьмій. Тепер я біжу додому і приготую для вас місце.

— А що твоя сім'я на це скаже? Не хочу нікому на шиї тяготіти.

— Не турбуйтеся, мамо. Ви ж знаєте, що я жонатий...

— Знаю, сину, і була на твоїм вінчанні в церкві. Скільки я наплакалася, що не могла тебе поблагословити. Та упрямий батько ще годі паном був, твого листа з запросинами на шматки порвав, а мені заборонив строго до тебе заходити. Не повинна я перед сином на батька говорити, та я не можу мовчати, бо тим я саме себе виправдую.

— Здорові будьте, матусю, я приїду сьогодні у вечір. Та ще... ось вам кілька рублів, купіть дещо на вечеру... Вийшов.

Шурковська заметушилася. Стільки грошей не було у неї вже давно. Купила й сього і того, і взялась поратись біля кухні. Самовара позичила у сусідки, бо свого не було.

У вечір приплентався Шурковський. Він важко стогнав. Та тут застав таке, що не міг з дива вийти. На кухонці печеться мясо, на столі хлібець, булочки, навіть тісточка і пляшка вина. В хаті тепло, з вікон та стін стікає вода.

— А це що за празник?

Немає такого упрямого гордуна, щоб будши голодним не піддавсялюбому почуванню, що за часочок насититься. Таке було й тепер. Як запах смачної печени зайшов йому в ніс, як побачив на столі білий не салдацький хліб тай булочки, то відразу повеселійшав.

Жінка розказала йому свою стрічу з сином та про його замисел. Шурковський розплакався.

— Як я страшно помилився... Золота дитина. Він мав право не поглянути на мене, а він сам шукав за мною... Він склонив голову на руки і важко задумався...

Застукало у двері.

Війшов Нестор з жінкою, молодою гарною молодницею. Несторко казав жінці гарно одягнутися і сам так одягнувся. Знав, що це зробить на батька вражіння.

Не був певний, чи старий не схоче опиратися, а він мусить його забрати із цієї нори.

— Добрый вечір! — каже Нестор, — це моя дружина, а це мої батько та мамуся.

Старий устав.

— Чи можу я тебе, сину, обняти? Я страшно прогрішився супроти тебе...

Став плакати...

— Забудьмо про це, що було, а говорім про теперішнє.

— Пам'ятаєш, сину, як ми у останнє бачилися... ти сказав тоді, що прийде час, коли аристократія буде зазидувати тим, що працюють руками. У тих злиднях я був би радо проміняв мій університетський ступень, мою рангу за промисловий патент шевця полатайка.

Але нас не так в школі вчили. Кожна фізична праця, то кара за первородний гріх праотця Адама...

Нестор хотів звести розмову на иншу тему.

— Матусю, давайте вечеряти, що приладили, бо пів до десятої приїде по нас фякер, і перевезе вас до тепленької чистої хати. Моя Марійка вже все приладила, як слід...